

Erdély megszállása 1918-ban.

Abban a percben, amelyikben a keleti és délkeleti Kárpátok szorosain a román kir. hadsereg első, hiányosan felszerelt, gyenge csapatai Erdélybe betették a lábukat, Erdélyben az állapotok gyökeresen felfordultak. Zűrzavar, fejvesztettség lépett fel az egész vonalon. A kolozsvári Magyar Nemzeti Tanács nem volt ura többé a helyzetnek. Különben is egyik veleszületett gyengesége volt, hogy benné Vincze Sándor vezetése alatt a szociáldemokraták tulsúlyban voltak és ugyanazoktól a szempontoktól vezették magukat, mint budapesti elvtársaik. A haza állapotával nem sokat törődtek, csak azzal, hogy a város és az Erdély felett való politikai hatalmat saját egyéni érdekeik javára, habár csak ideig-óráig is, a kezükbe vehessék, noha Kolozsvár külvárosain kívül, vidéken semmi hatásuk és semmi összeköttetésük nem volt.

A Károlyi-kormány, hogy véget vessen a fejtelenségnek, Erdély egész területére kormánybiztosságot szervezett, élére állítván e szervezetnek, mint fő-kormánybiztost, Apáthy István egyetemi tanárt. Apáthy Istvánnak az lett volna a feladata, hogy a belgrádi fegyverszüneti szerződés határozmányaira támaszkodva, a megszálló román csapatok főparancsnokságával érintkezzen és odahasson, hogy a megszálló román hadsereg ezeket a határozmányokat a magyarság kárára meg ne sértse.

E választás nem volt szerencsés és pedig nem azért, mintha Apáthynak akár hazafisága, akár jóakarata kétségbe vonható lett volna. E két tulajdonságához semmi kétség sem férközhetik, hiszen mindkettő valóban felette áll minden bírálatnak. De Apáthyt megtenni fő-kormánybiztossá, akinek feladata a hatalomra jutott románsággal a magyar érdekek védelmében való tárgyalás és alkudozás volt, csakis az erdélyi viszonyok és Apáthy személyes körülményeinek nem ismerése alapján volt lehetséges. Köztudomású volt ugyanis, hogy Apáthy neve valóságos vörös posztó volt a románok szemében, hiszen ugy volt ismeretes előtük, mint a kolozsvári egyetem legsovénbb tanára. Azonkívül, mint a tudomány és az elmélet emberének, hiányzott közigazgatási képzettsége és gyakorlata s ennél fogva még békés és rendezett viszonyok között sem lett volna alkalmas, hogy egy ilyen nagyobbszabású és komplikált adminisztratív szervezetet vezessen. Helyzetét még súlyosabbá tették azzal, hogy helyettesül mellé adták Vincze Sándort, ezt a közönséges szélhámós szociáldemokrata agitátort. Apáthy tragédiájának gyökere ebből a szerencsétlen helyzetből hajtott ki és így meg nem érdemelt későbbi súlyos szenvedéseikért azok felelősek, akik az ő hazafias buzgóságát és kötelességérzetét oly feladat elé állították, amelyet egyáltalán nem teljesíthetett.

November közepe táján, a cseh betörés alkalmával szerzett szomorú tapasztalatokból látta a Károlyi-kormány, hogy minő gyászos eredménye volt Linder hadügyminiszter pacifista álláspontjának, amelynek értelmében nem akart több katonát látni, nemcsak behívta az őt első korosztályt, hanem naponként harminc koronával fizetendő nemzetőrség szervezését is elrendelte. Kormánybiztosul a nemzetőrség szervezési munkálataihoz Fényes Lászlót nevezte ki. A Székelyföldön nem kellett nagyon buzdítani az őt első korosz-

tálybelieket, hogy katonai szolgálatra jelentkezzenek. A román megszálló sereg elől a leszerelt székely katonák tömegesen menekültek a meg nem szállott területekre és ott azonnal jelentkeztek is a még fennálló katonai hatóságoknál.

Számuk e székely katonáknak a Maros-vonalon innen napról-napra növekedett. Elkeseredéssel látták, hogy szülőföldjüket, ezt a tiszta magyar vidéket, miként szállják meg a számbelileg is gyöngye és rosszul felfegyverzett romániai csapatok.

Fényes Lászlót a kormány Erdélybe küldötte, hogy ott a különböző katonai csapatok között némi rendet csináljon és egységet teremtsen. A székely csapatok száma körülbelül két-három ezerre rughatott. Nem voltak tulajdonképpen egyetlen katonai egységbe sem beosztva, sőt maguk között egységesen szervezve sem. Csak később, december első felében sikerült Berde őrnagynak, Vén Zoltán főhadnagynak és Mester zászlósnak Kolozsvárt nagyobb részüket taktikai egységbe csoportosítani. Fegyverzetükről, ruházatukról és zsoldjukról senki sem gondoskodott. Fényes László ahelyett, hogy a legszükségesebbekről gondoskodott volna, inkább arra igyekezett, hogy a székely csapatok önállósága megszűnjék és vagy a nemzetőrség, vagy a fennálló honvédezek köteleibe osztassanak be. E törekvését a székely csapatok tisztjei a legnagyobb bizalmatlansággal nézték, sőt azon szorosabb kapcsolatnál és együttműködésnél fogva, amelyben az erdélyi fő-kormánybiztosságnak Vincze Sándor vezérlete alatt álló szocialista csoportjával állott, egyenesen gyanusnak és megbízhatatlannak is tartották. Nagy részök Erdély elvesztéséért, vagyis, mint ők mondják, Erdély elárulásáért ma is őt teszi felelőssé.

December 1-én érte el a román királyi hadsereg a belgrádi fegyverszüneti szerződésben demarkációs vonalak megállapított Maros folyót és Mosoiu tábornok bevonult Marosvásárhelyre s proklamációjában büszkén hirdette, hogy a románságról a rabság bilincse örökre lehullt.

1918. december 16-án az entente hatalmak katonai missziójának főnöke, Vix francia alezredes arról értesítette a magyar fegyverszüneti bizottságot, hogy Berthelot francia tábornok budapesti képviselője a következőket hozta tudomására.

Beresteau román kir. alezredes a nagyszebeni román főhadparancsnokság megbízottja vele Presan tábornoknak, a román hadsereg vezérkari főnökének a következő napiparancsát közölte: „Kolozsvár vidékéről és a Maros völgyéből mindennap újabb és újabb riasztó hírek érkeznek arról, hogy ott a román parasztságnak sem élete, sem vagyona nincs többé biztonságban. Ez új helyzettől készítve, a szövetségesek elhatározták, hogy átlépi a demarkációs vonalat és előnyomulnak egészen a szatmár-németi—nagykároly—nagyvárad—békéscsabai vonalig. A román csapatok elkerülendők minden hiábavaló vérontást, érintkezésbe léptek az ellenség parancsnokságával, hogy tudomásukra hozzák ez újabb rendelkezéseket“.

Vix arról is értesíti a magyar fegyverszüneti bizottságot, hogy erre vonatkozóan Henry tábornoktól, a magyarországi entente haderők parancsnokától semmi értesítést sem kapott, bár ő képviseli a tábornokot. Addig is, míg kapna, azonban kéri a kormányt,

hogy a hiábavaló vérontás elkerülése végett parancsolja meg a magyar csapatok parancsnokainak, hogy ne álljanak ellen a román csapatok mozdulatainak és semmi szín alatt se tüzeljenek rájuk. Hasonló parancs adatott ki a román csapatoknak is, hogyha meg nem támadtatnak, ne használjanak fegyvert.

Ugyanaznap a magyar kormányt az erdélyi magyar csapatok parancsnokai is értesítették a román kir. csapatok megkezdett előnyomulásáról. Másnap az entente missziók főnökéhez intézett iratában a legérellyesebben tiltakozott a román kir. hadsereg előnyomulása ellen, mivel az semmi egyéb, mint flagrns megsértése a belgrádi fegyverszüneti szerződésnek és a felelősséget ezért, bármilyenek is legyenek következményei, a román csapatokra hárítja.

December 18-án Vix Berthelotnak a táviratát közölte a magyar kormánnyal: „Hogy minden összeütközés elkerültessek a magyar és román csapatok között, felkérem: parancsolja meg a magyar csapatoknak Kolozsvár kiürítését. Ezt a várost, mint fontos stratégiai pontot, rendeletemre román csapatok fogják megszállani addig is, míg francia csapatokat küldhetnék oda“. E követeléssel szemben a magyar kormány a leghatározottabban kijelentette, hogy csapatait nem vonja ki e városból, mert ez a követelés homlokegyenest ellenkezik a november 13-iki belgrádi szerződéssel és ha esetleg összeütközés lenne a magyar és román csapatok között, minden felelősséget az entente csapatok azon parancsnokaira hárít, akik megkísérelték a magyar csapatok erőszakos módon való eltávolítását.

Hogy Kolozsvárt ilyen sürgősen miért akarták elfoglalni a román csapatok, kitűnik Erdélyi Jánosnak, a nagyszebeni román kormányzótanács budapesti megbízottjának december hó 21-én a Károlyi-kormányhoz intézett átiratának következő szavaiból: „Mosoin tábornok, az erdélyi megszálló csapatok egy részének parancsnoka sürgönyzi nekem: lépjen közbe a magyar kormánynál, hogy az a Kolozsvárra december 22-ére összehívott gyűlést tiltsa be. Ha a magyar kormány vonakodnék ezt teljesíteni, akkor én e gyűlést a Felekről, hova csapataim holnap reggel megérkeznek, ágyulövésekkel fogom üdvözölni“.

December 22-re az erdélyi magyarság nagy magyar nemzeti gyűlést hívott össze, hogy azon a legimpozánsabb módon tiltakozzék a gyulafehérvári román nemzeti gyűlés azon határozata ellen, amely kimondotta Erdélynek Romániával való egyesítését a magyarság minden megkérdése nélkül, holott Erdély sorsáról dönten, a magyarság tudta és beleegyezése nélkül nemcsak a legnagyobb igazságtalanság, hanem a legnagyobb képtelenség is. A magyarság ez impozánsnak ígérkező tiltakozó gyűlése nagyon kényelmetlen lett volna Nagyrománia politikusainak, azért siettek tehát mindenáron és minden eszközzel megakadályozni.

December 23-án Vix arról értesítette a magyar kormányt, hogy Berthelot nemcsak Kolozsvár kiürítését követeli, hanem a Kolozsvártól nyugatra eső területet is egészen a Máramarossziget—Nagybánya—Szatmár—Nagy-Károly—Nagyvárad és Arad között húzódó újabb demarkációs vonalig.

Miután a magyar kormány elmulasztotta megelőzően az erdélyi haderő szervezését, rendbeszedését és megerősítését s ennek következtében nem rendelkezett kellő nagyságu erővel, kénytelen volt Berthelot követeléseinek engedve, Kolozsvárt katonailag kiüríteni és a magyar csapatokat a fennebb megjelölt vonalra visszavonni.

Az entente hatalmak katonai missziói e kérdésben habozó, sőt tájékozatlanságot eláruló magatartást tanúsítottak. Nem értettük, mert annak okait nem ismerhettük. Ma már tudjuk, hogy a román kormány a belgrádi szerződésben megállapított demarkációs vonalat, miután az nem esett össze a megalakítandó Nagyrománia 1916-iki szerződés biztosította nyugati határvonalával, magára sérelmesnek tartotta és azt kérte az entente hatalmaktól, hogy engedje meg ez egész területnek megszállását. Az entente hatalmak ez engedélye azonban nem volt Románia birtokában még akkor sem, mikor a román hadsereg a Maros folyót átlépte, hanem csak később eszközölte ki részletekben és akkor sem véglegesen.

Ily előzmények után vonult be 1918. december 24-én reggel Gherescu tábornok parancsnoksága alatt Kolozsvárra a román haderő zöme, mintegy 4—5000 hiányosan felfegyverzett és rosszul felszerelt ember.

Kolozsvár megszállása után a magyarországi politikuskok hibájából az egész történeti Erdély a román haderő birtokába jutott.

Ilyen előzmények után s ilyen körülmények között kezdette meg a nagyszebeni román kormányzótanács a román kir. hadsereg leghatásosabb támogatása mellett a régi Erdély egész területén az impérium átvételét és az egész közigazgatás átszervezését.

Dr. Jancsó Benedek.

Temetőváros üzenete.

Mint egy hajó, ringat a vonat. Gyárkémény-minaretek, külváros-bástyafokok délibabosodnak fel a téli ködben, az utak lassanként várossá futnak össze: a legrégeb, a legmagyarabb sátoralja-hely érkezik élém: Szeged.

Már épen elérném. S mint egy előre kuszó őrsz a derékhadnak, egyszerre támad ki a ködhalmok mögül váratlanul és kivédhetetlenül: a temető. Körülkeríti a vonatot. Nincs menekvés. Már mindenünnen — fegyverletevő percre — bukkannak fel hegyes kópja fák, fekete, fölényes, félvállra vetett, néma kereszték. Nem is védekezem, nem tudnám ugyse megmagyarázni: milyen váratlanul-véletlenül, mást keresni jövén estem a kezükre. Szemem, mely az elébb még száz alkalom közül próbált kivergődni egy róka-utra, immár megadással rajtuk mered: Vége. Vihettek.

A sirok lakói, sok, mindenféle fajta harcok obszitosai, felkapaszkodnak a megállított vonatra. Van közöttük, akit még csak tegnap soroztak, van aki immár századéve szolgál. Némelyiken sárga kuruc csizma, másokon nagyháborus acélsisak, vagy ünnepi fekete szűr. Végig kutatják a kocsikat, kinyitnak minden utazó szivert, belenéznek, kitapogatják, egy-egy kamrát kimarkolnak belőle, nem tudok elrejtőzni a mindentlátásuk elől. Van akin végignéznek s mennek odébb: ez az ember csak idevaló, csak visszaérkező, jól ismert szomszéd, tudják mennyit nyom, hány marhája van, sor alá mikor kerül. Valakinél tilalmas csempész portékát találnak: rágalmat, kétséget, megalkuvást, lemondást, rossz indulatot hozott kiárulni magában talán. Elveszik tőle, egy nagy halomba gyűjtik össze az árok szélén.

Most rajtam a sor. Egy régi-régi süppedt sirnak immár közönyös katonája a szemembe néz. Valamilyik ősmennek tükkörcarca, messzi dédapám. Jól ismert mozdulattal, amiről tudjuk, hogy mindnyájunknak fájdalmas, de senkitől el nem kerülhető, mellembe